

1. EN PRESSANDE FRÅGA

Jag tänkte ta upp en pressande fråga för alla oss som ägnar oss åt filosofi, kanske mer pressande idag än någonsin. Frågan är svår att formulera på ett enkelt sätt, för det handlar om en osäkerhet: en osäkerhet om vad filosofi är, vilket roll filosofi kan spela i våra liv – ja, varför man filosoferar. De medicinska vetenskaperna tycks inte sväva i samma osäkerhet. Vi *vet* att en person som forskar inom de medicinska vetenskaperna förväntas bidra till nya behandlingar av sjukdomar. Man behöver liksom inte fundera närmare över *varför* någon ägnar sig åt det. Medicinen är väl integrerad i samhället och har sina givna funktioner, som de flesta finner självklara.

Men hur är det med filosofin? Vad kan filosofin göra som inte vetenskaperna redan gör mycket effektivare? Varför filosoferar man i dagens läge? Ja, ni märker det kanske själva, frågan får axlarna att sakta lyfta och man vet inte riktigt vad man ska svara. Kanske vill man säga något välmenande, som att ”inom filosofin arbetar vi med att skilja mellan bra och dåliga argument”, eller ”inom filosofin tar vi hand om de *stora* frågorna om tillvaron”. Och det är kanske sant. Samtidigt skulle åtminstone jag känna mig som en bedragare om jag hävdade detta med myndig stämma. För då låter det som om filosofin var ungefär som medicinen; en etablerad verksamhet där filosofer nästan på rutin fyller förväntade samhällsfunktioner. Man skulle kunna gå till filosoferna med sina suddiga argument och få dem skärpta, med några elementära filosofiska photoshop-knep.

Men, som sagt, om det verkligen vore så enkelt, då skulle ju inte axlarna behöva lyfta i osäkerhet, när vi undrar varför man filosoferar. Jag påminner *återigen* om hur lätt en medicinare kan besvara frågan om varför hon forskar i medicin. Hon kan helt enkelt svara att hon vill hitta en ersättning till de antibiotika som alltfler bakterier blivit resistenta mot. Vilket självklart motiv! Men om vi besvarade frågan varför vi filosoferar med samma självklarhet, så blir det något falskt i tonläget. Frågan varför vi filosoferar tycks vara av en annan art än frågan varför man ägnar sig åt medicinsk forskning, även om frågorna låter lika. Filosofi och medicin är

inte riktigt jämförbara. Man tycks *ägna sig åt* filosofi i en annan mening än man *ägnar sig åt* forskning inom de vetenskapliga disciplinerna.

2. VAD SA FILOSOFERNA?

Ok, men då har vi faktiskt kommit någon vart! Vi har till och med börjat *göra* det vi frågar om. Vi har börjat filosofera, om varför man filosoferar. Och vi har kommit fram till att frågan varför man filosoferar är en fråga som man inte besvarar i en handvändning, genom att informera en okunnig om filosofins funktion i samtida samhällsliv. Detta är faktiskt ett filosofiskt resultat.

Det lite undflyende drag i filosofin som vi nu har konstaterat blir ännu tydligare om vi tittar på de stora klassiska filosoferna. De hade visserligen sina egna svar på varför vi filosoferar. Men samtidigt är det något *gäckande* med alla deras idéer om filosofi! Sokrates, till exempel, som gick omkring och frågade vad mod och kunskap är, han ville inte ha några konkreta exempel på mod och kunskap. Nej, han ville veta vad *begreppet* som sådant är, själva idén eller ”formen”; något som människor engagerade i olika samhällsfunktioner *inte* frågade efter, utan Sokrates fick *lära* dem att fråga efter. Och Immanuel Kant, han sysslade inte heller med vanliga världsliga angelägenheter, utan med något som enligt honom ”föregår” världen och är en förutsättning för dess möjlighet; något som han kallade transcendentalt. Och fenomenologen Edmund Husserl, han sa att filosoferar man, så intar man en särskild attityd där man sätter världen och all vetenskaplig kunskap ”inom parantes”! Ludwig Wittgenstein, slutligen, sa att som filosof är man inte medlem i någon tankegemenskap (vilket rimligen medicinare blir genom sin utbildning).

Alla dessa filosofer är alltså noga med att framhålla filosofins särart; att man som filosof inte har samma fokus som människor i allmänhet har i sina dagliga värv eller samhällsfunktioner. Det är som om de alla sa att filosofi är något extraordinärt. Den är inte inordnad i samhället som en kontrollerad funktion. Om filosofin har samhällelig relevans, så är den relevansen av ett mer övergripande slag. Därför kan man inte förklara *varför* man filosoferar genom att beskriva en samhällsfunktion, vilket man lätt gör i fallet medicin.

3. FRÅGAN I EN ANDRA TAPPNING

Men här händer något som är typiskt när man filosoferar. Nämligen att ganska snart efter att man tycker sig ha gjort ett framsteg, och kunnat konstatera någonting viktigt, så faller man tillbaka till ursprungsfrågan, men i ny tappning. För om det nu är så att filosofin är så extraordinär

att den inte har en given samhällsfunktion, varför ägnar sig då filosofer åt filosofi som om det vore på liv och död? Filosoferna hittar på de mest konstiga ord – som *transcendental*, *begreppslig* och *fenomenologisk* – för att ingen ska blanda ihop filosofi med de vanliga angelägenheterna. Men vad har filosofin då för angelägenhet? Varför filosoferar man, om det man filosoferar om är så undflyende att man måste hitta på märkliga ord för att ingen ska blanda ihop det filosofiska med sådant som *de flesta* finner angeläget?

Det är som om filosoferna sågade av grenen som de själva sitter på. De förklarar det viktiga med filosofin, varför man filosoferar, genom att frikoppla filosofin från allt som människor i allmänhet finner viktigt!

4. ÄR DETTA FILOSOFISK DIALEKTIK?

Nyss sa jag att det är typiskt när man filosoferar, att just som man tycker sig ha gjort ett framsteg, så faller man tillbaka i ursprungsfrågan, och att man alltså pendlar fram och tillbaka i sin ”filosofiska undersökning”. Detta pendlande, som vi ägnar oss åt i denna stund, har emellertid en verkan. Man går inte opåverkad ur pendlandet, om man verkligen deltar i det. Man förändras och börjar gradvis, tycker man, se saker och ting klarare. Visserligen faller man regelbundet tillbaka ner i osäkerheten, men samtidigt tar man sig snabbare ur den. Filosofin har en egen dynamik, en dynamik som jag tror är vad filosofer kallat dialektik.

Något man då märker, när osäkerheten gradvis klingar av, allteftersom det dynamiska pendlandet mellan oklarhet och klarhet fortgår under undersökningens gång, är att man på något sätt redan satt inne med allt som behövdes för att ta sig ur förvirringen. Man behövde så att säga bara ge sig själv en smula tid; ja, man behövde bara tänka efter, dansa ett tag med sin osäkerhet, för att med tiden börja finna vägen ut ur förvirringen.

Jag vill visa att det ligger till så för oss också. Jag vill visa att vi i någon mening redan känner till varför man filosoferar, inte minst för att vi ägnar oss åt det i denna stund. Vi har kastat oss ut i osäkerhet om varför man filosoferar. Vi filosoferar i denna stund för att vi tar fasta på denna osäkerhet, och inte *låtsas* att svaret är lika givet som varför man utvecklar nya antibiotika inom medicinen.

5. I STÄLLET FÖR FINA FILOSOFISKA ORD: KOR OCH GRISAR

I stället för att använda märkvärdiga ord, som ”*transcendental*”, för att förklara varför man filosoferar, så vill jag tala om kor och grisar. De är nämligen ett fenomenalt exempel på behovet av filosofi. Dessutom kan det vara skönt med lite lantluft, när vi nu blivit så allvarliga.

Problemet är bara att lantluften inte riktigt är som vi vill föreställa oss den. Mänsklig djurhållning har till stora delar blivit industriell. Djur lever sina korta liv på djurfabriker där de ibland inte ens skymtar himlen. Precis som klimatförändringarna, så ger denna industriella djurhållning upphov till moralisk oro hos många av oss. Vi känner att vi på något sätt syndar mot djuren: att vi kidnappat dem från naturen och stängt in dem i vår överhettade kultur. Så var det inte förr, tänker vi, i det traditionella lantbruket. Där fick korna fortfarande *vara* kor, och grisarna fick *vara* grisar. I modern produktion reduceras de till råvara för att framställa köttfärs och kotletter. Köttbranschen har glömt hur man låter djur leva enligt deras natur, vill vi säga. När denna okänslighet för djuren leder till att korna blir sjuka och grisarna stressat börjar bita varandras knorrar, så ger köttfabrikanterna dem helt enkelt antibiotika eller kapar deras knorrar. De rättar inte till det *fundamentala* felet: det *onaturliga* med industriell djurhållning.

Så, hur rättar man till det grundläggande felet i industriell djurhållning; det där "onaturliga"? Det finns en alternativrörelse inom lantbruket, den ekologiska rörelsen, som reagerat på industrialiseringen av lantbruket genom att utveckla en alternativ lantbruksfilosofi med "naturlighet" som ledstjärna, eller värdegrund. Produktivitet och vinstmaximering får inte ensamma styra lantbruket. Vi måste, som människor på denna planet, underordna oss naturens ordning. Om vi stör de naturliga kretsloppen genom att ta näringsämnen ur naturen och sedan ersätta dem med industriellt framställt konstgödsel, så kommer denna exploatering av livets processer i längden att urlaka våra djur och jordar. Livskraften flödar ut i intet.

Så tänker man lätt, om man oroas av moderniseringen av lantbruket, och så tänkte den ekologiska rörelsens pionjärer.

6. PERSONLIGT EXEMPEL PÅ FILOSOFERANDE

Varför tar jag upp detta katastrofscenari? Jo, jag vill konkretisera vår svårgripbara fråga om varför man filosoferar. Filosofer brukar använda sitt eget arbete som exempel på vad filosofi är och varför man filosoferar, och jag tänker nu göra detsamma. Jag skrev nyligen en bok om den ekologiska rörelsens viktiga men inte helt oproblematiska reaktion på industrialiseringen av lantbruket: *Djuren i kulturen: Hur naturligt kan våra husdjur leva?* (Daidalos, 2009). Boken är filosofisk. Jag resonerar fram och tillbaka, på samma sätt som nu, om vad vi kan mena med naturligt beteende hos husdjur. Husdjur lever ju närmast per definition invälda i vår kultur. Vad kan man mena med naturligt beteende hos sådana *människotillvända* djur?

Frågan i den här artikeln – Varför filosoferar man? – vill jag alltså konkretisera med boken som jag skrev. Den konkreta frågan blir då: Varför skrev jag denna filosofiska bok om naturligt beteende hos husdjur? Varför skrev jag boken, när det redan finns specialister som vet mycket mer om djurbeteende än jag, och som genomför storskalig forskning på området?

För att illustrera det *pressande* med denna fråga, kan jag berätta att de flesta som i början hörde talas om mitt projekt att undersöka naturligt beteende hos husdjur, utgick ifrån att jag skulle bidra till djurforskningen på området. Så de ville veta vilka djurslag jag skulle studera, hur många djur som skulle ingå i mina studier, hur jag skulle uppnå upprepbarhet, och liknande frågor som man ställer till vetenskapliga projekt inom området.

Ja, varför i herrans namn satte jag mig ned och filosoferade om djurbeteende, när den ekologiska rörelsen efterfrågade empirisk forskning om djurslags beteendepertoarer; rön som kunde omsättas i en naturligare djurhållning? Hur kunde jag göra anspråk på att ha något viktigt att säga, om jag inte genomförde sådana empiriska studier på djur? Det hela verkar så världsfrånvänt att man nästan kunde undra om jag gått och blivit transcendental!

Men vi skulle ju undvika det där konstiga ordet! I stället vill jag förklara varför jag skrev boken. Jag sa nyss att det ekologiska lantbruket efterfrågar empiriska rön om djurs naturliga beteenden, så att man kan rätta till det grundläggande felet i industrialiserad djurhållning och göra djurhållningen mer naturlig. Man vill skapa djurhållningssystem som stödjer djurens naturliga beteenden. Men det betyder ju att den *nytt*a man förknippar med de empiriska rönen i sin tur är förknippad med *det ekologiska sättet att tänka*; med den ekologiska *naturfilosofi* som utvecklades som reaktion på industrialiseringen av lantbruket.

Naturligt beteende är alltså inte bara ett biologiskt begrepp inom vetenskapsgrenen etologi (vetenskapen om djurens beteenden). Naturligt beteende är också ett sätt att resonera om människans kultur som en artificiell motsats till djurens naturliga liv. I detta tänkesätt stör den moderna människans kultur naturens uråldriga ordning. Därför finns det tendenser inom den ekologiska rörelsen att tänka att den mänskliga djurskötaren helst borde minimera sina kontakter med husdjuren; helst borde låta dem ströva fritt. Det finns tendenser att tänka att detta är vad man *egentligen* borde göra, om man vill stödja naturligt beteende. Detta leder till ett dilemma för den ekologiska djurskötaren: Ska hon närma sig djuren och dagligen ta hand om dem, som bra djurskötare brukar göra, eller ska hon undvika kontakt, som etologer brukar göra när de studerar vilda djur i naturen? Borde den ekologiska djurhållaren hålla husdjur *som om de egentligen vore vilda och inte alls husdjur!*? Men så var det ju aldrig

i det traditionella lantbruk som man vill återknyta till, där husdjuren faktiskt kunde leva under samma tak som människan. Någonstans har vi tydligen gått vilse, i vår reaktion på industrialiseringen!

Nej, "naturligt beteende" är inte bara ett biologiskt begrepp som man utför empirisk forskning på. Naturligt beteende är också någonting *hos oss själva*. Det är en tanketendens hos oss, som lätt dyker upp när vi oroas av människans framfart i naturen. Och även om det är bra att vi oroas, så är kanske inte alla dessa tanketendenser som oron ger upphov till alldeles oproblematiske. De kan till exempel leda oss in i de dilemman som jag nyss nämnde, där djurskötaren inte vet om hon ska närma sig sina djur, eller hålla sig undan; när hon inte vet om hon borde behandla sina husdjur som husdjur, eller som om de egentligen vore vilda.

Då hjälper det inte att gå till experterna på djurbeteende för att få nyttiga upplysningar om beteendepertoarer, utan vi måste uppmärksamma oss själva, vårt eget tänkande om natur och kultur, människan och djur, och de drag i tänkandet som leder oss vilse. När man tar detta steg, att börja tänka om hur man tänker, när man gått vilse i sitt tänkande och försöker hitta vägen igen, det är *då* man börjar filosofera.

Jag skulle vilja föreslå att det där konstiga ordet "transcendental" (eller "fenomenologisk", "begreppslig") som filosofer använt för att beskriva sin inställning när de filosoferar, *helt enkelt* – för det är inte så konstigt som det låter – är *detta fokus på oss själva*, på hur vi tänker, när paradoxer och förvirring får oss att börja uppmärksamma hur vi tänker.

7. FRÅGAN I SIN TREDJE, KONKRETISERADE TAPPNING

Så nu ställer jag frågan igen: Varför skrev jag denna filosofiska bok? Mitt svar är att jag skrev den för att jag uppfattade att ingen tog det *filosofiska* *ansvar* som problemläget krävde. Mängder av människor hade på känn att "naturligt beteende" är viktigt i dagens läge – vi vill ju ha en naturligare djurhållning – men ingen visste exakt vad det var; alla kände sig osäkra. Därför tenderade man reflexmässigt att vända sig till vad man ansåg borde vara experterna på området, djurbeteendeforskarna. Och forskarna kände förväntningarna på sin samhällsfunktion som expertis, och föreslog definitioner utifrån sina specialistperspektiv, och lovade nyttiga rön. Men om problemet har att göra med *hela tänkesättet om natur och kultur* inom vilket man vänder sig till djurforskarna, som om de kunde dra undan de kulturella ridåerna och avslöja djurens inre natur, ja då måste vi ju (så att säga) *kringgå* forskningen på området, och ta en titt på oss själva!

Om vi inte kringgår forskningen på området, så kommer vi att kringgå *roten till problemen hos oss själva*. Därför skrev jag denna filosofiska bok

om djurbeteende, som inte innehåller några empiriska studier av djurbeteende. Det betyder givetvis inte att jag menar att djurforskarnas rön skulle vara irrelevanta för djurhållningen. Jag ifrågasätter inte deras samhällsfunktion. Tvärtom. Men om vi ska komma tillrätta med de *filosofiska problem* som tanken på en naturlig djurhållning har lett oss in i, då måste vi, som Edmund Husserl sa, sätta de vetenskapliga perspektiven inom parantes, av det enkla skälet att det inte handlar om empiriska företeelser utanför oss själva. Det handlar om hur vi är böjda att tänka.

8. FILOSOFINS OVÄNTADE IDENTIFIERING AV DET PROBLEMTISKA

Detta leder till en annan sida av frågan om varför man filosoferar, som jag vill konkretisera med boken om husdjur. För när man, som jag säger att man måste göra inför de filosofiska problemen, kringgår vad som kan se ut som expertisen på området, och därmed kringgår deras samhällsfunktion, deras förväntade samhällsnytta, så kommer de lätt att känna sig förbigångna. Jag säger inte detta för att klaga, utan för att konkretisera *svårigheten* i frågan varför man filosoferar. En etolog som läste manus till *Djuren i kulturen* tyckte att det biologiska perspektivet saknades. Han menade att en filosofisk bok om naturligt beteende som riktar sig till allmänheten givetvis borde ha som uppgift att föra ut det biologiska perspektivet, den biologiska sakkunskapen på området, om än på ett filosofiskt reflekterat sätt. Men, som jag försökt säga, problemet som jag undersöker i boken är inte det etologiska begreppet om naturligt beteende, utan det samtida moraliskt oroade sätt att tänka *inom vilket* man tenderar att vända sig till biologerna för att få upplysningar om ”det naturliga”.

Det handlar om en hel ”kosmologi”, kunde man säga, där människan, genom att vara kulturell, hotar en tidigare given, mer ursprunglig, naturlig ordning.

9. FRÅGAN I SIN FJÄRDE TAPPNING

Ja, ni ser, frågan ”Varför filosoferar vi?” tvingar oss att ta ett djupt andetag, och se samhället och samhällsfunktionerna liksom på avstånd, ett avstånd som nästan kan verka arrogant. Det verkar onekligen som om filosofin är något alldeles extraordinärt, precis som de stora klassiska filosoferna alltid framhållit med sina ibland märkliga språkliga konstruktioner. Filosofin är ingen vanlig samhällsfunktion; tvärtom kringgår den ofta samhällsfunktionerna, för att ta ett annat slags ansvar än det som professionellt hanteras inom samhällsfunktionerna: ett ansvar som handlar om *oss själva som tänkande personer, när vi i något historiskt läge gått vilse i tänkandet*.

Men då ramlar vi kanske ner igen, i den där osäkerheten om varför man filosoferar? För om filosofin är så där självbespeglande, är den då inte ett slags navelskådande som inte hör hemma i ett modernt samhälle, annat än möjligen i det privata? Om filosofin kringgår experterna på de relevanta områdena, för att i stället med hemmagjorda, pendlade resonemang försöka räta ut frågetecknen, är den då inte ett slags amatör-mässig arrogans mot det professionaliserade samhället?

10. SÅ VARFÖR FILOSOFERAR MAN?

Nu har vi ramlat tillbaka ner i denna osäkerhet så många gånger, att vi kanske kan börja ta oss upp på fötter igen lite snabbare, och med en smula större säkerhet börja vända på perspektiven. Det kan nu vara dags att kommentera min ovilja att använda filosofernas märkvärdiga ord för att beskriva vad filosofi är, och varför man filosoferar. När de klassiska filosoferna använde dessa märkliga ord för att förklara filosofins särart, då gjorde de vad jag i början sa att jag skulle känna mig som en bedragare om jag gjorde. De förklarade vad filosofi är, och varför man filosoferar, *med myndig stämman*, som om filosofin var ett slags högre auktoritet, en vetenskapernas drottning. De skrev och talade som om de filosofiska problemen existerade i en egen sfär, i ett slags filosofiskt kungarike: det transcendentala, det begreppsliga, det fenomenologiska riket. För mer än hundra år sedan fanns en helt annan respekt för filosofin, och för detta myndiga tonläge, även bland vetenskapsmän och ledande intellektuella. *Den* inställningen tror jag inte längre är levande, inte längre hållbar. Om filosofer idag har en sådan inställning, och förväntar sig att bli tagna på det allvaret, så tror jag att vi med rätta uppfattar dem som navelskådande och arroganta. (Kanske är inställningen ett intellektuellt makt- eller auktoritetsanspråk som åtminstone jag finner ihåligt idag.)

När jag i den här artikeln undrat varför man filosoferar, så är det alltså väsentligt att jag inte försökt *informera* om varför man filosoferar, utan i stället försökt hålla fast i den osäkerhet och den undran som jag menar är anledningen till att man filosoferar. När vi på detta sätt avhåller oss från att ge sken av att det skulle finnas ett slags filosofiskt rike, som vi skulle utforska när vi filosoferar, så får vi en helt annan bild av filosofin; en bild där filosofiska problem kan dyka upp lite varstans, t.ex. i anslutning till modernt lantbruk – eller till och med medicinsk forskning! – och där den som filosoferar fram och tillbaka om dessa problem, för att förhoppningsvis nå klarhet och kunna föreslå bättre sätt att tänka, måste vara öppen för samtiden, och därmed även för de vetenskapliga perspektiv och den vetenskapliga kunskap *som tillhör problemläget snarare än lösningen*.

De allra mest angelägna filosofiska frågorna tenderar alltså, menar jag, att uppkomma *utanför filosofin som universitetsämne*. De uppkommer i det samtida tänkandet inom exempelvis vetenskap, politik och samhällsplanering, och hos människor i allmänhet. Frågan om djurens ”naturliga beteende” är, enligt min mening, en sådan *levande* filosofisk fråga; en undran som *tillhör oss* i dagens läge, och som har uppkommit mer i anslutning till modernt lantbruk, än i anslutning till filosofiska texter.

Och så menar jag att det i praktiken alltid har varit, även om filosoferna ofta velat ge sken av att filosofi handlar om ett slag högre frågor om ett slags högre ordning. När vi läser tänkarna i den filosofiska traditionen, så bör vi alltså hålla ett öga på hur de relaterar sig till sin samtid. Det är i efterhand inte alltid lätt att se, men jag tror att dessa filosofer inte skulle ha gått till historien om de utforskade högre sfärer. Jag tror att de gått till historien för att de tog ett filosofiskt ansvar för samtidens filosofiska osäkerhet, som kan gälla i princip vad som helst. Den kan dyka upp i anslutning till försöken att finna ett fungerande statskick, eller i anslutning till behovet av nya vetenskapliga metoder. I vår tid menar jag att det finns mängder av angelägna filosofiska problem – t.ex. om människans plats i naturen – om vi bara ser oss omkring, om vi tar del av vad som sker i vetenskaperna, och inte faller för frestelsen att se filosofin som ett eget ämne, en egen disciplin, tillräcklig i sig själv.

Jag vill alltså vända på perspektivet, när vi övermannades av bilden av filosofin som navelskådande och arrogant – genom att säga att filosofin är *ingenting*, om den inte vänder sig utåt, mot samtiden – för det är *där* som de angelägnaste problemen, som besvarar frågan varför man filosoferar, dyker upp. ”Inom” filosofin, i den filosofiska litteraturen, finner vi tidigare generationers *lösningsförslag* på sin tids problem. Den filosofiska litteraturen återspeglar inte så tydligt filosofernas öppenhet för problemen i samtiden som drev dem att filosofera. Därför måste vi ha detta i åtanke när vi läser dem, så att de fungerar som inspirationskällor när *vi* tar ansvar för *vår* tids problem; så att vi inte faller för frestelsen att tro att det skulle vara vår uppgift som filosofer att damma av gamla filosofiska begrepp.

Så: Varför filosoferar man? För att man är känslig för sin egen och samtidens filosofiska osäkerhet, och envist håller fast vid den, tar ansvar för den, tänker i den, för att så småningom försöka nå den klarhet som vårt läge kräver.